

BORIS GEROV, *Zemevladenieto v rimska Trakija i Mizija (I—III v.)*, *Godišnik na sofijskija Universitet, fakultet po klasičeskij i novi filologii*, 72, 1977, 2, Sofia, 1980 (cu rezumat în limba germană).

Lucrarea reprezintă o sinteză a unor rodnice cercetări materializate de-a lungul anilor în câteva remarcabile studii dedicate romanizării, organizării administrative și relațiilor agrare în Tracia și Moesia Inferior¹. Întemeiat pe o analiză riguroasă a izvoarelor — în special epigrafice — autorul reușește să realizeze un tablou complet al tipurilor de proprietate funciară și al relațiilor agrare în cele două provincii din epoca odryșă și pînă la finele veacului al III-lea e.n.

Tratarea epocii anunțată prin titlu este precedată de o succintă introducere consacrată antecedentelor preromane (p. 7—15). Ca și în studiul publicat în *Eirene*, 14, 1976, este scos în evidență faptul că în regatul odryș marca masă a locuitorilor o constituia populația tracă liberă, organizată în obști sătești. Mai multe observații — extrase, mai ales, din mult comentatele pasaje din *Ncn., An., VII*, dar și din alte surse literare — permit autorului schițarea unei tipologiei a proprietății funciare și o tratare a problemei mîinii de lucru folosite în agricultură.

Conținutul propriu-zis al lucrării este redat în două mari capitole: primul se referă la perioada cuprinsă între momentul cuceririi romane și domnia lui Traian (p. 17—54), al doilea este dedicat relațiilor agrare în Tracia și Moesia Inferior în secolele II—III e.n. (p. 55—130).

În primul capitol, după cîteva considerații cu privire la degradarea statutului juridic al cetăților grecești de pe coasta Mării Negre în condițiile trecerii lor sub stăpînirea romană, o atenție deosebită este

acordată teritoriilor castror de legiuni și trupe auxiliare, precum și acelor *ciuitates* ale triburilor (moesi și tribali) din Moesia (p. 20—28). Se demonstrează că populația tracă a fost dislocată din zona riverană a Dunării pentru a face loc castror și populațiilor deportate din nordul fluviului. În aceste condiții, se creează *territoria legionis*. Cît despre restul Moesiei, pînă la urbanizare, împărțirea administrativă se structurează în *ciuitates* (teritoriale sau tribale). Cît privește Tracia, *provincia incensis* de rang procuratorian, lipsită de frămîntări, sînt menținute strategiile (pînă la Hadrian), din care sînt excluse orașele grecești (Anchialos, Apollonia, Philippopolis). Astfel se explică și faptul că rînduielele agrare nu au suferit transformări radicale. Proprietățile regilor și ale paradiinașilor devin proprietate imperială; aristocrația tracă își păstrează însă proprietățile și privilegiile. Impozitele sînt ridicate, ca și înaintea cuceririi romane, singura nouitate constînd în aceea că plata acestora poate fi suplinită de recrutarea de traci în *auxilia* (se cunosc 37 de unități militare alcătuite din traci — p. 36). Cîteva considerații referitoare la colonizarea de veterani și de civili în Moesia Inferior și Tracia (p. 37—54) încheie această primă parte a lucrării.

Cel de-al doilea capitol debutează cu o amănunțită tratare a domeniilor imperiale din cele două provincii (p. 55—65). Alături de proprietatea imperială, sînt documentate felurite alte tipuri de proprietăți în teritoriile orașelor grecești, ale municipiilor, cele depinzînd de *ciuitates* sau *regiones*, la care se adaugă proprietăți private, ale templelor, sanctuarelor etc. Aceste chestiuni sînt dezbătute pe larg atît referitor la zona de la nord de Balcani (p. 65—101), cît și de la sud (p. 101—130). Reținem ca deosebit de importante și aplicabile și la alte regiuni ale Imperiului roman considerațiile autorului cu privire la împărțirea administrativă a teritoriilor orașelor din Tracia, unde, la Serdica, Marcianopolis și Augusta Traiana, sînt menționate epigrafic *regiones* în care B.G. vede organisme mai largi atribuite cetății, distincte de teritoriul orașesc *stricto sensu*, administrat direct de oraș și ai cărui locuitori sînt, ca și cei ai nucleului

¹ Amintim aici, cu titlu de exemplu: *Römische Bürgerrechtsverleihung und Kolonisation in Thrakien vor Trajan*, StCl, 3, 1961, p. 107—116; *Zum Problem der Strategien im römischen Thrakien*, Klio, 52, 1970, p. 123—132; *Die Einteilung der städtischen Territorien im römischen Thrakien in regiones (χώραι), Phylen und Komarchien*, Vestigia, 17, 1973, p. 492—494; *Zum Problem der thrakischen Dorfgemeinde*, Eirene, 14, 1976, p. 31—60; *Zum Problem der Entstehung der römischen Städte am Unteren Donaulimes*, Klio, 59, 1977, 2, p. 299—309.

urban in sine, cetățeni grupați în *phylae*². Amintim că o situație asemănătoare — la care poate că ar fi fost cazul ca B.G. să se raporteze pe larg — pare să indice, în Dobrogea, Histria, în împrejurimile căreia s-au descoperit pînă acum cinci inscripții menționînd *regio Histriae*, ceea ce pare să indice un teritoriu — cuprinzînd *uici* și *conuentus* de cetățeni romani — atribuit doar formal cetății³.

Interesante sînt și concluziile cu privire la preponderența micii proprietăți, situație asemănătoare, deci, cu cea întîlnită în Pannonia, Moesia Superior, Dacia etc. În mod excepțional, proprietăți de mai mari dimensiuni sînt documentate în cazul unor *phylae* orașenești la Philippopolis, al gerusiilor (de exemplu, la Philippopolis și Serdica), al templelor și sanctualelor (Pautalia), al unor *collegia* și al unor proprietari privați. Indiferent însă de tipul de proprietate, forma de bază în agricultură rămîne mica gospodărie țărănească autonomă.

Cîteva observații pe care le vom formula cu privire la această lucrare nu afectează cu nimic concluziile trase de B.G.. În primul rînd, o chestiune vizînd limitele geografice ale investigațiilor autorului, B. G. nu se referă la toată provincia Moesia Inferior, ci numai la acea parte din provincie de pe teritoriul Bulgariei actuale (p. 5), ceea ce, metodologic, nu ni se pare justificat. Cercetarea monografică a unei provincii romane trebuie să țină seama de hotarele acesteia în antichitate, nu de frontierele politice actuale. Pe de altă parte, din Dobrogea, parte componentă a Moesiei Inferior, provin date deosebit de interesante despre organizarea administrativă și relațiile agrare (de la Troesmis, Capidava, din teritoriul histrian etc.), care ar fi putut fi valorificate în fiecare din capitolele și subcapitolele lucrării. Este drept că B. G. se referă, cu titlu de analogie, la unele din aceste aspecte, bunăoară la plîngerea țăranilor din *Χώρα Δάγης* sau la *ciuitas Ausdeccensium*, dar ar fi fost de dorit, după părerea noastră, o tratare mai amănunțită și o includere a documentelor dobrogene în cimpul investigațiilor autorului.

În ceea ce privește *ueterani consistentes* dintr-un *uicus* de lângă Durustorum, prezența lor acolo nu ne permite să avansăm ipoteza — așa cum face B. G. (p. 96—97) — că vetera-

nii ar fi reprezentat pătura conducătoare în municipiu. În Moesia Inferior procentul reprezentat de elementul militar în aristocrația municipală este foarte redus (7%), iar dintre exemplele cunoscute nici unul nu provine de la Durustorum⁴.

Din inscripțiile publicate de V. Velkov⁵ nu rezultă de ce *agri Blae(siani)* ar fi fost proprietate imperială, cum afirmă B. G. (p. 62). Argumentul întinderii domeniului nu este, după părerea noastră, convingător; rămînem la părerea că aici este vorba de o operațiune de *terminatio* efectuată asupra unui teritoriu sătesc de către un libert, din ordinul unui procurator financiar. Libertul trebuie să fi fost și el în serviciul financiar⁶.

Alături de indice și de consistentul reumat în limba germană, utile ar fi fost, credem, niște hărți și planuri care să-l fixeze în spațiu cu ușurință și pe lectorul nefamiliarizat cu istoria și geografia celor două provincii romane.

Toate acestea nu umbresc însă cu nimic meritul unei lucrări pe care o putem deja considera de referință și despre care îndrăznim să afirmăm că va rezista multă vreme (traducerea ei într-o limbă de circulație ar fi deosebit de utilă). Cultivînd cu virtuozitate — ca, dealtfel, în numeroasele sale lucrări anterioare — amănuntul epigrafic și arheologic, dovedind, pe de altă parte, o remarcabilă aplecare spre sinteză, prestigiosul istoric bulgar al antichității reușește să ofere, într-o expunere sistematică, o imagine completă a realităților agrare din cele două provincii balcanice în epoca romană timpurie.

Alexandru Avram

Carpica, 15, 1983

Publicație de arheologie și istorie a Muzeului județean de istorie și artă din Bacău, Carpica se numără printre cele mai cunoscute reviste de specialitate, care a înregistrat aprecieri unanime, atît în țară cît și peste hotare. Al XV-lea volum al acestei reviste, apărut în 1983, vine să confirme, prin conținutul său bogat și variat în date și informații științifice, prestigiul de care se bucură în rîndul specialiștilor.

Sumarul prezentului volum cuprinde un însemnat număr de studii și recenzii de

² În același sens și în *Vestigia*, 17, 1973, p. 492—494.

³ Al. Suceveanu, *Viața economică în Dobrogea romană (sec. I—III e.n.)*, București, 1977, p. 42—43; idem, *Pontica*, 10, 1977, p. 97—103.

⁴ Vezi, recent, L. Mrozewicz, *Eos*, 70, 1982, p. 306—308.

⁵ V. Velkov, *Acta Antihung*, 13, 1965, p. 207—214 (*AnnÉp*, 1965, nr. 1—2).

⁶ V. Velkov, *op. cit.*, p. 212.